

Сучасні форми і методи навчання на різних етапах уроків української мови і літератури в початковій школі.

Нестеренко Аліна Сергіївна учитель початкових класів.

Представлено напрацьовану на практиці систему використання сучасних форм і методів роботи, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів на різних етапах уроку української мови і літератури.

Вступ

У всіх країнах світу, які розвиваються, сьогодні робиться ставка на розумних, здібних, винахідливих людей, які можуть працювати у команді, приймати рішення і досягати поставленої мети. Тому сьогодні велику увагу приділяють рівню освітньої підготовки підростаючого покоління.

У Законі України «Про освіту», який набрав чинності від 28.09.2017, зазначено, що метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Проте не секрет, що інтерес до знань в учнів зникає. Традиційні методи навчання сьогодні не дають бажаних результатів. Тому мою увагу привернули пошук та використання таких методів, які б могли активізувати пізнавальну діяльність учнів, викликати інтерес до навчального матеріалу та бажання вдосконалювати свої знання та вміння.

Дати дітям якісні знання, навчитися ними користуватися у житті та самостійно їх здобувати, працювати у команді, приймати рішення – одне із головних завдань, над якими я працюю.

Реалізації цих завдань залежить від зацікавленості учнів предметом, їхнього бажання вивчити і знати рідну мову.

Тому, готуючись до уроків, я ставлю перед собою такі актуальні питання:

Як зробити кожен урок цікавим?

Які педагогічні технології доцільно обрати?

Як сформувати креативну особистість?

Як розвивати творчі здібності учнів?

Як досягти творчої співпраці вчителя і учня?

Щоб зацікавити учнів, використовую різноманітні форми і методи навчання. Переконана, що лише тоді в учнів виникне бажання вчитися, коли вони будуть активними учасником навчального процесу.

Мотивація навчальної діяльності учнів

Практика показує, що неможливо навчити учнів, коли вони не усвідомлюють, для чого вони йому потрібні. Тому щоразу, готуючись до

уроків, велику увагу я приділяю мотивації пізнавальної діяльності учнів, продумую завдання, які були б для учнів зрозумілі та значущі. Адже тільки

з, буде бажання працювати.

При створенні мотиваційних моментів, використовую сучасні методи. Наприклад, гру «Станція «ДЧЦМЗ» (Для чого це мені знадобиться).

Актуалізація опорних знань учнів

Стимулює пізнавальну діяльність учнів такий вид діяльності, як актуалізація опорних знань, адже новий матеріал засвоюється краще, якщо асоціюється з вже набутими знаннями.

Пропоную деякі методи і прийоми, які я використовую при актуалізації опорних знань учнів:

«**Інтелектуальна розминка**». Підбираю декілька запитань для розмірковування, які допомагають налаштування учнів на подальшу роботу.

«**Взаємоопитування**». По змісту домашнього завдання або раніше вивченого матеріалу з певної теми пропоную учням поставити один одному запитання.

«**Запитання – відповідь**». До дошки викликаю учня, який бажає отримати високий бал. Його завдання – дати відповіді на запитання однокласників по змісту художнього твору.

Гра «Чомучки». Учні готують запитання з вивченої теми, які розпочинаються словом «чому?».

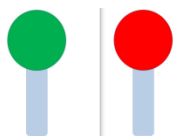
«**Пінг-понг**». Двом учням пропоную по черзі задавати один одному запитання з вивченої теми.

«**Тести**». Із кількох запропонованих мною варіантів відповідей, учні обирають один.

«**Мікрофон**». На поставлене запитання учні по черзі дають відповідь у мікрофон.

«**Незакінчене речення**». Зачитую початок речення, а учні записують його продовження.

«**Вірю – не вірю**». На запитання, які починаються словами: чи вірите ви, що..., учні мають погодитись з цим твердженням або ні.

«**Світлофор**». Роздаю картки зеленого і червоного кольорів. Якщо під час опитування учні знають відповіді, піднімають зелену картку, не знають – червону.

«**Бліц опитування по ланцюжку**». Я ставлю коротке запитання учню, який повинен відповісти на нього і поставити запитання другому учню і т. д.

«**Знайди помилку**». Зачитую текст з помилками і пропоную учням їх виправити і аргументувати свою думку.

«**Сніжна грудка**». Я називаю слово, кидаючи при цьому будь-кому з учнів «снігову грудку». Зловивши її, він називає речення і передає іншому учню. Той, зловивши «грудку», ставить запитання і передає своєму однокласнику, який повинен дати на нього відповідь.

«**Літературна вікторина**». За наведеними цитатами, учні мають впізнати героїв твору.

Метод «Чиста дошка».Перед уроком на дошці записую запитання. Якщо учні дали правильну відповідь на запитання, можуть його витерти. Результативність буде бездоганна лише тоді, коли дошка буде невідомою.

«Лицарський турнір». Учень виходить до дошки «на поєдинок» із вчителем, в ході якого по черзі дають відповіді на поставлені один одному запитання. Запитання мають бути стислими, відповіді – короткими.

«Впізнай мене». Деяким учням пропоную виступити від імені письменників або ж героїв їхніх творів, при цьому не називаючи їх. Інші повинні відгадати прізвище тих, кого зображують.

«Оживи світлинку». Дивлячись на світлини, пропоную пригадати життєвий та творчий шлях письменника.

«Лист-запитання від письменника». Запитання готую по змісту твору.

Гра «Відлуння». Наприклад, я називаю письменника, а учні – його твори.

Оголошення теми, мети уроку та очікуваних результатів

Декілька методів, які використовую при оголошенні теми уроку.

Пропоную учням дізнатися, яку тему ми будемо вивчати на уроці, відгадавши загадку або ж склавши пазл.

Використовую також **метод «Дешифрувальник».** Тему уроку зашифрую за допомогою цифр, під якими записані літери. Учні пропоную розшифрувати і оголосити тему уроку.

Метод «Мозайка». Із слів, які записані на окремих смужках паперу, пропоную скласти фразу, яка є темою уроку. Це викликає у дітей інтерес і активізує пізнавальні можливості.

З метою перевірки розуміння учнями епіграфа уроку, використовую **метод «Одного речення».**

Пояснення нового матеріалу

При поясненні нового матеріалу використовую прийом **«Питання до змісту»**, де учні, слухаючи новий матеріал, складають ряд запитань до нього.

З метою навчити учнів самостійно працювати з книгою, використовую **метод «Позначки».** На полях сторінки книги, читаючи текст, учні олівцем позначають «+» - інформацію, яка відома для них, «-» - нову інформацію, «?» - незрозумілу інформацію, яка потребує додаткового пояснення. Або ж **метод «Відкриття».** Учні працюють в трійках. Кожна група опрацьовує свій теоретичний матеріал, потім діляться знаннями.

Метод «Навчаючи, вчусь». Діти, які засвоїли новий матеріал, пояснюють тим, хто його не зрозумів.

Коли бачу, що учням складно зрозуміти новий матеріал, складаємо **алгоритм судження.** Наприклад, як розпізнати якісні, відносні і присвійні прикметники?

Крок 1. Пропоную назвати, на які запитання відповідає прикметник.

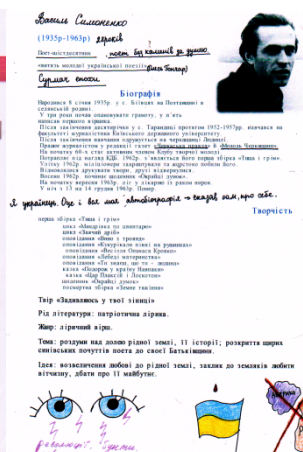
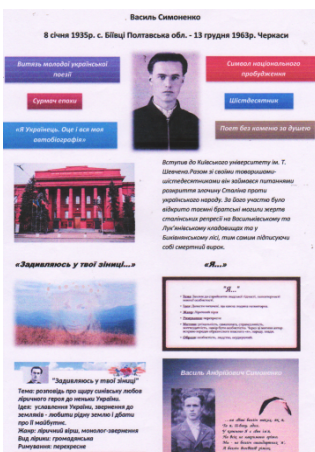
Крок 2. Визначити, які запитання потрібно поставити до якісних, відносних, присвійних прикметників

Крок 3. Щоб відрізнити якісні й відносні прикметники, потрібно поєднати з прислівником «дуже»

На уроках української літератури практикую «Випереджувальні завдання», які сприяють залученню учнів до самостійної роботи та розвивають уміння презентувати свої самостійно здобуті знання.

Використовую прийом «Створення реклами за прочитаним твором».

Прийом «Дружня порада», де пропоную учням від імені героя дати своїм однокласникам поради, якими вони зможуть скористатися у житті.

З метою підвищення мотивації для отримання знань, розвитку інтелектуальних здібностей учнів, використовую метод проектів.

(На фото кінцевий продукт учнівських міні-проектів на тему: «Ти знаєш, що ти – людина?»)

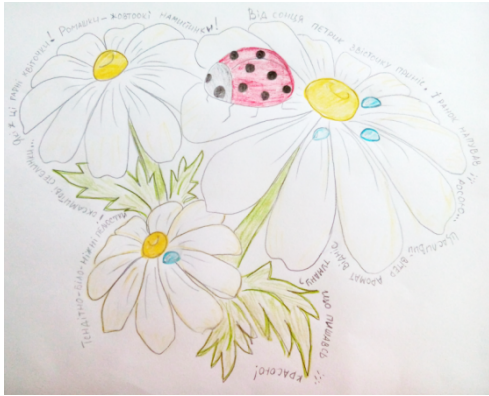
Подобається учням метод «За-проти», в ході якого вони вчаться захищати власну позицію та вислуховувати думку інших, тобто ознайомлюються з альтернативними поглядами, метод «Мозкова атака», який дозволяє колективно працювати над розв'язанням певної проблеми. При цьому свої ідеї учні записують на дошці та обґрунтовують їх, колективно вибирають серед них найкращі та підбивають підсумок.

Часто використовую метод «Асоціативний куш». Називаю ключове слово, учні підбирають фрази, з якими на їхню думку, воно асоціюється.

Наприклад, у 5 класі потрібно пояснити, що таке епітет, навчити учнів знаходити їх у тексті. На дошці записую слово «руки». Пропоную п'ятикласникам подивитися на свої рученята і підібрати слова, з якими вони асоціюються. Діти називають епітети: «маленькі», «ніжні», «теплі». Потім пропоную згадати мамині руки і підібрати слова, з якими вони асоціюються.

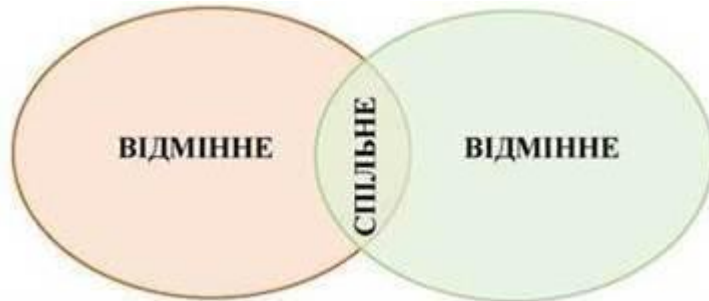
Відповіді: «працьовиті», «натруджені», «золоті», «турботливі», «лагідні». Згадуємо руки тата, бабусі, дідуся і продовжуємо записувати асоціативний ряд. Потім складаємо речення про руки, використовуючи епітети, записані в асоціативному кущі. З метою закріплення знань про епітет обов'язково пропоную учням дослідити, як письменники використовують епітети у своїх творах. Підбираю поезію, прозу, в якій є епітети до слова «руки».

«Літературний крос», під час якого пропоную скласти закінчення даних висловів.

Розвитку мислення школярів, їх творчих здібностей сприяє створення **каліграм** (запис віршів у вигляді малюнка). На початковому етапі я роздаю дітям роздруковані розмальовки. Разом ми складаємо вірш про той предмет, який зображено на малюнку, а потім записуємо його по контурах. Дозволю записувати різнокольоровими олівцями або ручками. Підтримую та схвалюю творчість учнів.

Викликає інтерес в учнів **метод «Кола Вена»**. Малюю на дошці два кола, частково накладаючи одне на одного. Посередині, у спільному просторі, який утворився, пропоную записати ознаки схожості, у колах, які не перетинаються – відмінні ознаки, риси. Цей метод доцільно використовувати під час порівняльної характеристики героїв твору.

Під час характеристики образів художніх творів використовую також метод «**Подвійний щоденник**». До певної риси характеру літературного героя учні виписують із тексту твору цитату, яка підтверджує її.

У ході аналізу художнього твору використовую **метод «Піраміда»**, який будується за алгоритмом:

- 1) ім'я героя твору;
- 2) два слова, що описують його зовнішність;
- 3) три слова, що описують місце подій у творі;
- 4) чотири слова, що описують проблему, порушену у творі;
- 5) п'ять слів, що описують подію, яка відбувається з героєм твору;
- 6) шість слів, що описують подію, яка сприяє переосмисленню проблеми;
- 7) сім слів, що описують подію, яка спрятиме розв'язання проблеми;
- 8) вісім слів, що описують розв'язання проблеми.

Метод «Кубування». Пропоную учням відповісти на запитання, які записані на гранях куба.

«Інтерв'ю», під час якого учні обмінюються інформацією з певної теми.

Коли потрібно розв'язати творчі завдання практикую роботу учнів в парах, в малих групах. Це допомагає їм краще засвоїти матеріал, підвищує активність.

Щоб пробудити в учнів інтерес до знань, вважаю доречним та ефективним використання дидактичних ігор: завдання-жарти, під час якого учні перегрупувавши звуки, перетворюють, наприклад, казку у козака (козак – казок), змагання наймудріших, завдання **«Встановіть зв'язок»** тощо.

З метою активізації пізнавальної активності учнів проводжу уроки, яким передую значна самостійна підготовча робота – це уроки-семінари з елементами інсценування. Розвитку акторських здібностей сприяє метод **«Рольової гри»**. Його використовую під час вивчення творчості Нечуя Левицького, Панаса Мирного, І. Карпенка – Карого.

Систематизація та узагальнення вивченого.

З метою підвищення активності учнів, створення позитивного настроя використовую елементи технології **«Створення ситуації успіху»**. Перед початком нового для учнів завдання обов'язково наголошую, що у них все вийде, я не сумніваюсь у позитивному результаті.

Перевірити рівень засвоєних знань учнів допомагають мені методи:

«Знайди спільне». Наприклад, перераховую учням назви творів і пропоную визначити слово, яке об'єднує всі ці назви, тобто є для них спільним.

«Знайди пару». Одним учням роздаю картки із запитаннями, іншим – із відповідями. Потрібно об'єднати запитання із відповідями.

«Сам собі складаю запитання». Ця вправа дає можливість учням самостійно перевірити свої знання з теми уроку.

«Ти – мені, я – тобі». Наприклад, один учень називає письменника, інший – його твори.

Метод «Займи позицію». В основі цього методу – дискусія. Я називаю учням проблему і пропоную висловити свою думку щодо неї. Учні, чий погляд збігається, об'єднуються в групи. Якщо представники протилежної групи були більш переконливими, учні можуть змінити свої погляди, перейшовши у іншу групу.

«Місткий кошик». Учні роздаю картинки кошиків і пропоную наповнити їх: написати терміни, поняття, персонажі з вивченої теми. Перемагає той, у якого найбільше записано термінів, тобто в кого найбільш місткий кошик знань.

Гра «Загадкова скринька». Школярі зі скриньки виймають карточки із словами, у яких пропущені літери. Їм потрібно не тільки правильно написати слово, а й пояснити орфограму.

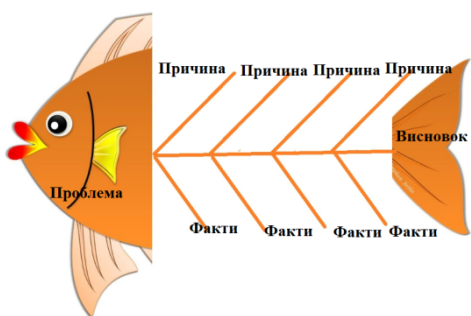

На уроках української літератури проводжу **філологічні хвилинки**, під час яких пропоную дітям знайти синонімічний ряд, який використовує письменник у своєму творі, наприклад, до слова «ходити», **творчі хвилинки**.

Досить цікавою та вже звичною формою бліц-контролю для моїх учнів стала **«Теоретична атака»**. Форма проведення дуже проста, а результативність та успішність учнів можна побачити одночасно.

Ще одним цікавим елементом на уроках літератури є прийом **«Так чи ні»**. У кожного учня на парті лежить листочок із твердженнями до даної теми, їхнє завдання полягає у тому, щоб поставити правильні знаки, якщо твердження правильне.

На етапі підбиття підсумку уроку використовую метод **«Гронування»**. Пропоную записати з теми уроку слова, які спадають на думку, і встановити зв'язок між поняттями.

Метод «Фішбоун», який допомагає систематизувати знання учнів з теми уроку. Схематично на дошці я малюю скелет риби. Там, де голова, записую проблемне питання. На верхніх кісточках учні записують основні поняття теми, на нижніх – суть даних понять, на хвості – відповідь на поставлене проблемне питання.

Метод «ПРЕС» застосовую тоді, коли учні повинні довести і обґрунтувати свою думку, відповідаючи на запитання:

- 1) я вважаю,...;
- 2) тому що...;
- 3) наприклад...;
- 4) отже... .

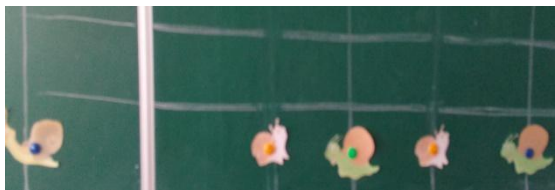
«Вузлики на пам'ять». Щоб краще запам'ятати та відтворити новий матеріал, пропоную скласти словничок із ключових слів.

З метою повторення та закріплення правил використовую **«Клоуз-тест»**. Діти, прочитавши визначення, повинні дописати останнє слово.

Спостерігаючи, з яким захопленням учні на перервах грають у комп'ютерні ігри, які хвили позитивних емоцій вони викликають у них, я вирішила адаптувати технології комп'ютерної гри до навчального процесу. Щоб пройти певний рівень гри, пропоную учням виконати ряд завдань. За кожне виконане завдання вони отримують монети, фішки. Відповідна кількість монет, фішок надає дитині певного статусу. Чим більше монет, тим вищий статус. Створюється конкуренція.

Під час гри учні не бояться помилитися, тому що гру можна почати спочатку.

Наприклад, **гра «Ерудит»**. Щоб пройти певний рівень, пропоную дітям з'єднати називні речення, другий рівень – означено-особові, третій – неозначено-особові, четвертий – узагальнено-особові, п'ятий – безособові.

Гра «Перегони». На магнітну дошку прикріплюю равликів, які будуть брати участь у перегонах. Равлики успішно долатимуть певні дистанції, якщо учні правильно виконуватимуть завдання.

Перемагає той, хто до фінішу прийшов першим.

Ігрові технології роблять уроки не тільки цікавими та змістовними, вони допомагають створити неформальну атмосферу, дозволяють учням розкритися, реалізувати навички, отримані під час навчання, розвиватися, створюють конкуренцію, змушують дітей шукати різні шляхи розв'язання поставлених завдань.

Домашнє завдання.

На уроках української мови й літератури домашнє завдання пропоную виконати дітям у чотирьох часових вимірах: на наступний урок, рік і на весь вік.

При виконанні творчого домашнього завдання пропоную учням завдання різної складності:

а) хто має високий рівень знань, той отримує завдання творчого характеру.

б) решта учнів виконують вправи з підручника або здійснюють пошуки орфограм із використанням словників української мови.

Якщо використовувати сучасні методи розумно, розвиваючий ефект навчання підвищиться, а спільна праця учнів та вчителя у пошуку істини створить масу позитивних вражень.

Методичні поради щодо використання онлайн-ресурсів

Самостійне опанування нового матеріалу.

Сформулювати проблемне питання й запропонувати учням індивідуально переглянути дидактичний матеріал зі смартфона або комп'ютера (відео, схему, набір зображень тощо); у кожного учня може бути окрема частина матеріалу або в усіх однакове; по завершенню обговорити, спільно знайшовши відповіді на питання вчителя. • Організувати самостійний перегляд навчального матеріалу в групах. Кожній групі можна запропонувати окреме запитання, що фокусуватиме їх увагу. По завершенню групи відповідають на своє запитання, відбувається спільне обговорення переглянутого.

Практичні / творчі завдання, мікропроекти.

•Учні індивідуально або в групах виконують інтерактивні тренувальні завдання на смартфонах / за комп'ютерами / на інтерактивній дошці. Надалі учитель працює з виявленими прогалинами в знаннях. •Після вивчення твору учні пропонують ілюстрації до нього й створюють свої малюнки на спільній онлайн-дошці (малюють пензлями або добирають з запропонованих заготовок), потім презентують свою ідею. •Учні в ході вивчення теми / здійснення експериментів тощо створюють з допомогою вчителя онлайн-енциклопедію своїх доробків (блог з відеозаписами експериментів, фотографіями природи тощо).

Оцінювання / опитування.

•Учні індивідуально проходять тестування онлайн та отримують миттєву оцінку. Учитель виявляє найбільш поширені помилки учнів класу для подальшої роботи. •Учні проходять тестування-вікторину у вигляді змагання на швидкість (індивідуального або групового) у сервісі Kahoot або подібних для емоційного включення в урок. •Учні відповідають на питання без правильних відповідей (опитування) про свій настрій, власне ставлення до подій у творі тощо. Учитель аналізує загальні результати й будує на їхній основі подальшу роботу на уроці.

Урок за моделлю змішаного навчання «Станційна ротація».

1.Учитель надає загальну інструкцію та об'єднує учнів у кілька груп.

2.Кожна група протягом 7-10 хв. працює на своїй «станції», виконуючи запропоноване завдання. Серед станцій можуть бути теоретична, практична, творча і т.д.

3.За урок усі групи мають пройти всі станції. При цьому вчитель постійно знаходиться лише на одній зі станцій. На інших учні працюють самостійно за інструкцією.

Дистанційна робота\карантин.

Учням надається посилання на дидактичний матеріал, який вони мають самостійно переглянути (відео, група фото, короткий текст, комікс тощо).

•Учні виконують практичні тренувальні вправи або тести після перегляду матеріалу. У разі труднощів звертаються до вчителя за додатковими роз'ясненнями або самостійно чи з батьками шукають додатковий матеріал.

•Учні працюють у спільному документі або «дошці», створюючи єдиний малюнок / написи тощо (найзручніше використовувати планшет зі стилусом).

•Учитель записує короткі відео або проводить «живий» відеоурок, узагальнюючи доробок кожного учня класу й додатково пояснюючи той матеріал, який для більшості виявився найскладнішим.

Загальні поради.

У вас з учнями має бути онлайн-середовище, в якому усім зручно спілкуватись і отримувати інформацію, не губити її (гугл клас чи подібні середовища, якийсь месенджер, ваш блог тощо). Слідкуйте за тим, щоб це середовище було зрозуміле й зручне для всіх: вас, учнів і батьків.

•Учитель має впевнитись, що всі учні й батьки знають як і куди увійти, де знаходиться актуальна інформація (завдання, розклад, оцінки, оголошення тощо).

•Дбайте про постійний зворотній зв'язок: якщо немає часу й сил спілкуватись із кожним учнем після кожного виконаного завдання, запишіть короткі відео –реакції на якість виконаного завдання й надсилайте ці відео залежно від ситуацій.

Список використаних джерел

Електронні ресурси.

Законодавчо- нормативними документи:

1. Закон України «Про освіту», затверджений Президентом України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, чинний від 28.09.2017 – Режим доступу : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
2. Концепція Нової української школи, увалена рішенням колегії МОН 27/10/2016 - Режим доступу:[https://www.kmu.gov.ua/storage/app/ media/ reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf)
3. Національна доктрина розвитку освіти на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

Книги:

1. Фіцула М. М. Педагогіка / М.М. Фіцула – Тернопіль. : Навчальна книга -Богдан, 2002. – 131 с.
2. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник./ Пометун О., Пироженко Л. – К.: Видавництво А.С.К.,